

MİLLİ MÜCADELE VE CUMHURİYET KADROLARININ İKİNCİ MEŞRUTİYET'TEN VE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDAN ÇIKARDIĞI DERSLER

LESSONS WHICH STAFF OF INDEPENDENCE WAR AND REPUBLIC DEDUCED FROM CONSTITUTIONALIST PERIOD II AND WORLD WAR II

Hakkı UYAR*

Özet

Milli Mücadele'yi yürüten ve Cumhuriyeti kuran kadro, İkinci Meşrutiyet'in genç asker ve sivil bürokratlarıydı. İmparatorluğun en uzun 10 yılı olarak tanımlanabilecek bu dönem (1908-1918), Tarık Zafer Tunaya'nın deyimi ile Cumhuriyet'in laboratuvarı niteliği taşımaktadır. İkinci Meşrutiyet döneminde yaşanan parti kavgaları, siyasal cepheleşmeler ve kaybedilen savaşlar, yönetim sisteminde yaşanan sorunlardan ders çıkaran Milli Mücadele'nin ve Cumhuriyet'in yönetici kadrosu, bu hatalara düşmemek için yoğun çaba harcadı. Bunların başında İkinci Dünya Savaşı'na girmemek geliyordu.

Anahtar Kelimeler: *Mustafa Kemal, II. Meşrutiyet, II. Dünya Savaşı, İttihat ve Terakki Fırkası, Milli Mücadele.*

Abstract

Staff which carried out Independence War and established the Republic were young soldier of II. Constitutionalist Period and civil bureaucrat. This period (1908-1918), which could be defined as the longest decade of the empire, had the characteristics of laboratory of the Republic in the words of Tarık Zafer Tunaya. Executive team of Independence War and Republic who took lessons from the quarrels of party which occurred in II. Constitutionalist Period, political confrontations, wars lost and problems which occurred in administrative system endeavoured not to fall into this mistakes. Foremost among them was not to go to II. World War.

Key words:

A-Siyasal Cepheleşme, Parti kavgaları ve Demokrasi

Tarık Zafer Tunaya, İkinci Meşrutiyet'i fikir akımları ve siyasal yaşam bakımından Cumhuriyet'in siyasal laboratuvarı olarak tanımlamaktadır. İkinci Meşrutiyet dönemi iç siyasetinde göze çarpan en önemli olayların başında Mebusan Meclisi'nde ve toplumsal hayatta yaşanan "*fırka kavgaları*" gelmektedir. "*Türk-Osmanlılardan*" oluşan İttihat ve Terakki Fırkası, "*gayritürk müslümanlarla gayrimüslimleri*" daha fazla içinde barındıran Hürriyet ve İtilaf Fırkası'yla ve Rum, Ermeni, Arap ve Arnavut "*milli fırkalar*" ile sürekli olarak çatıştı. Bu çatışmalara ordu da dahil oldu. Taraflar arasındaki mücadele Meclis duvarlarının dışına taşta; Arnavut, Ermeni, Arap ve hatta Kürt sorunu ortaya çıktı. Bu dönemde

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İzmir.

yaşanan İttihatçı-İtilafçı cepheleşmesi zaten altyapısı zayıf olan, etnik ve dinsel temelli parlamenter yapıyı ve dolayısıyla yüzeysel demokrasiyi de tahrir etti. Bu cepheleşme, Milli Mücadele'yi de olumsuz yönde etkiledi. İttihatçılar Milli Mücadele'yi desteklerken İtilafçılar, işgal kuvvetlerinden (İngilizlerden) yana tavır aldılar. Cumhuriyetin ilk yıllarında da muhalefet partilerinin kurulması; isyan, suikast ve irtica (31 Mart ayaklanması, Mahmut Şevket Paşa suikastı ...) konularıyla birlikte ele alındı. Dolayısıyla muhalefet partilerine şüpheyle bakıldığını söylemek gerekir¹. Temelde üzerinde durulan konu devrim ortamında muhalefetin/ demokrasinin zararlı olacağı fikriydi. Ancak bu çoğulcu bir siyasal yapı/demokrasi arayışının son bulması anlamına gelmiyordu. Nitekim 1924-25'teki TıCF denemesi ve 1930'daki SCF denemesi, bağımsız milletvekilliği ve Müstakil Grup uygulamaları hep bu arayışın ürünüydü. Tek parti dönemi tüm dünyadaki ve ülkedeki olumsuz koşullara rağmen demokrasinin alt yapısının hazırlandığı yıllar oldu. Medeni Bilgiler adı altında okutulan yurttaşlık bilgisi kitabında ortaokul öğrencilerine demokrasi anlatıldı. Üstelik bu dönemde inşa edilmeye çalışılan demokrasi, etnik ya da dinsel kimlikler üzerinden değildi; bir üst kimlik üzerinden bir demokrasi inşa edilmeye çalışılıyordu. CHP-SCF rekabetinin arkasında yatan temel çelişki (devletçi-liberal), ekonomikti. Bunu da bu şekilde tanımlayan bizzat Atatürk'tü².

B-Birinci Dünya Savaşı'na giriş - İkinci Dünya Savaşı'ndan uzak duruş

Birinci Dünya Savaşı'na acele ve bir oldubitti ile giriş ve savaşın getirdiği zararlardan Cumhuriyet'in kurucu kadroları yeterince ders çıkardılar³. Savaş giriş, demokratik ve kurumsal mekanizmalar aracılığı ile gerçekleşmedi. Savaş girildiğinden birkaç kişinin (Enver, Cemal ve Talat Paşalar) dışında kimsenin haberi yoktu.⁴

Başta İnönü olmak üzere ülkenin yönetici kadrosu, ya Birinci Dünya Savaşı'nın genç kurmay subayları, ya da bürokratlarıydı. Bu savaşın – devlet ve toplum üzerinde- yarattığı tahribatı gözleriyle görmüşlerdi. O nedenle de İkinci Dünya Savaşı'nın dışında kalmak için ellerinden geleni yaptılar. İttihatçı kadroların tecrübesizliğinin ve aceleciliğinin nelere yol açtığını gördükleri için aynı hataya düşmediler. Savaşın dışında kalmak için bir “denge oyunu” oynadılar. Bu diplomatik

1 Bu konuda bkz. Hakkı Uyar, *Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Bir Örnek: Vatan Cephesi*, Boyut Yayınlar, İstanbul, 2012; Hakkı Uyar, *“Sol Milliyetçi” Bir Türk Aydını: Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943)*, Buke Yayınları, İstanbul, Kasım 2000. Hakkı Uyar, “Erken Cumhuriyet Döneminde Balkan Savaşları Algısı”, *The Centenary of the Balkan Wars (1912-1913): Contested Stances*, METU Department of International Relations, Ankara-Turkey, 23-24 May 2013.

2 Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayınları., İstanbul, 2012.

3 Bu konuda erken ve bugün için hâlâ güncel değerlendirmelerden biri için bkz. Falih Rıfkı Atay, *Zeytin Dağı*, MEB Yayınları, İstanbul, 1989. Atay'ın bu kitabını okuyup anlayanlar, Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'nda nasıl bir bedel ödediğini ve Ortadoğu coğrafyasından nasıl çekildiğini rahatça görebilirler. Dolayısıyla bu kitaptan yola çıkarak, Ortadoğu'daki sorunlara hesapsız kitapsız taraf olmamak gerektiğini anlayabilirler. Ortadoğu coğrafyasında ilerisini düşünmeden sorunlarda taraf olmanın nasıl bir sonuca yol açabileceğini bir Arap atasözünde görmek mümkündür: “*Hele bir toz duman dağılsın, ata mı bindin, eşeğe mi, anlarsın*”.

4 Bugün Tarih Bölümü Lisans öğrencilerine (IV. Sınıf) “*Milli Mücadele Tarihi*” dersi vermekteyim. Onlara ilk derslerimde “Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na girmeyebilir miydi? Böyle bir olasılık mümkün müydü?” diye soruyorum. Genel kanı, “*Başka şans yoktu. Girmek zorundaydı*” şeklinde. “*Daha geç girebilir miydi?*” sorusunu destekler nitelikte yanıt da pek gelmiyor. Bunun üzerine “*Peki, o zaman Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na nasıl girmemeyi başardı?*” sorusuna da doğru düzgün yanıt verilmiyor.

başarının her şeyden önce İnönü'ye, dönemin Dışişleri yetkililerine, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'a ve sonra da Kazım Karabekir gibi Meclis'te bulunan Birinci Dünya Savaşı'nı yaşamış kuşağa ait olduğunu teslim etmek gerekir⁵.

C-Ordu-Siyaset ilişkisi

Balkan Savaşlarının yarattığı acı tablonun sonuçlarından da Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının önemli dersler çıkardıklarını söylemek gerekir. *Çünkü aynı kadrolar, İkinci Meşrutiyet yıllarının kurmay subaylarıdır. Bunların başında elbette Mustafa Kemal gelmektedir. İttihat ve Terakki'nin 1909 Kongresi'nde asker ve siyasetin iç içe geçmesinin orduyu zayıf düşüreceğini söylemesi; İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin partileşmesini ve ordunun da kışlasına dönmesini istemesi İttihatçı kadroların muhalefetiyle karşılaşmıştı. Mustafa Kemal'e göre Cemiyet içinde çalışmak isteyen subaylar askerlikten istifa etmeli ve ancak o zaman siyasetle uğraşmalarına izin verilmeliydi. Bu konuda yasal önlemler de alınmalıydı.*

İsmet Bey (İnönü) de ordunun siyasetten ayrılması fikrindeydi. Nitekim, bu konuda kendisinden hazırlaması istenen bir tasarımı, arkadaşlarının da katkılarıyla hazırladıktan sonra Mahmut Şevket Paşa'ya sunmuştu.

Fevzi Paşa (Çakmak) ise, Balkan Savaşları sırasında ordu içinde yaşanan İttihatçılık-Halâskârcılık gibi ayrılıklardan ders alınarak, aynı hataya Kurtuluş Savaşı'nda düşülmediğini belirtmektedir.

Kurtuluş Savaşı'nın olağanüstü koşulları nedeniyle Paşaların mebus olarak Birinci Meclis'te bulunmaları mümkün olabilmişse de, bunu takip eden dönemde, 1924 yılının siyasal koşulları içerisinde (TpCF denemesi öncesinde) TBMM'deki paşalar, mebusluk ya da askerlikten birini tercih etmek zorunda bırakıldılar. İkinci Meşrutiyet'in ilanını takip eden dönemde Mustafa Kemal'in istediği şey, ancak 15 yıl sonra gerçekleştirilebildi. Cumhuriyet'in Meşrutiyet'ten aldığı en önemli derslerden biri de ordunun siyasetin dışına çıkarılması gerekliliğiydi. Bu aynı zamanda Kemalist kadronun orduya tam egemen olmasına da imkân sağladı. Ordunun 1960 yılına kadar siyasal yaşamın dışında kalmasını sağlayan nedenlerden biri de bu altyapıydı⁶.

D-Merkez-i Umumi tasallutundan Devletin partiyi kontrol etmesine

1930'ların ortasında Recep Peker, yeni bir parti tüzük taslağı hazırlayarak İnönü aracılığı ile Atatürk'e sunduğunda parti yönetimine sorumsuz yetkiler verilmesine Atatürk şiddetle karşı çıkmıştı. Bu yetki, O'na İttihat ve Terakki'nin "merkezi umumi"sini⁷ çağrıştırmıştı. Bu konuda Hasan Rıza Soyak'a şunları söylemişti: "... bilir misin ki İttihat ve Terakki'nin başarısızlığa uğramasının en mühim sebeplerinden biri idareyi mesullerden ziyade, gayri mesullerin eline

5 Bu konuda örneğin bkz. Selim Deringil, *Denge Oyunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014; Nuri Karakaş, *Türk-Amerikan Siyasi İlişkileri (1939-1952)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları., Ankara, 2013.

6 Uyar, agm.

7 Mehmet Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)*, Tekin Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 61-62.

birakmış olmasıdır. Bu yüzden memleketin her bakımından ne kadar büyük, ne kadar ağır zıyanlara uğradığını biliyoruz”⁸.

Nitekim, 1936’da valilileri CHP il başkanı yaptığında parti devlete değil, devlet partiye egemen olmuştu. 1939’a kadar kısa bir süre devam eden bu uygulama ile devletin partinin tekeline geçmesi tehlikesi böylece geçiştirilmişti. Dolayısıyla Avrupa’daki totaliter partilerin uygulamalarından ve İttihat ve Terakki deneyiminden uzak duruldu ve hatta engellendi. Sorumluluk sahibi olmayanların kullandıkları yetkilerin yol açabileceği sorunlar (bir oldubittiyle Birinci Dünya Savaşı’na girmek gibi) günümüz Türkiye’si için de dersler taşımaktadır.

Birinci Dünya Savaşı’nın hemen ertesinde, Danimarka ve Fransa’daki radikal ve liberal partilerin 1919-1923 yılları arasında Batı Avrupa’daki çeşitli parlamentolarda yer alan benzer partilerle aralarında bir işbirliği sağlama yönündeki çabaları başlangıçta başarısızlıkla sonuçlansa da yine bu partilerin örgütlenme çabaları devam etti ve 1924 yılında *Entente Internationale des Partis Radicaux et des Partis Democratiques Similaires*’in (Radikal ve Benzeri Demokratik Partilerin Uluslararası Birliği) kuruluşuna katkıda bulundular. Çok da homojen bir yapısı olmayan örgütün, Avrupa’da yükselen totaliter rejimler karşısında ilerici ve demokrat Avrupa’yı savunmaları, Avrupa Birliği’nin temellerini teşkil edecek fikirleri gündeme getirmeleri son derece önemlidir. Türkiye’deki Kemalist iktidarı temsil eden CHF’nin bu örgütle ilişki içerisinde olması, toplantılarına gözlemci olarak dahi olsa katılması, Cumhuriyetin kurucularının fikri temellerinin ortaya konması açısından anlamlıdır⁹.

E-Bir devletle tek taraflı ilişkiden çok yönlü dış politikaya

İkinci Meşrutiyet döneminde İttihatçıların izlediği Almanya eksenli ve revizyonist bir dış politikadan farklı olarak Kemalist Cumhuriyet anti-revizyonist, barışçı ve çok yönlü bir dış politikaya yöneldi. Bunu Atatürk, 20 Nisan 1931 tarihinde açık bir şekilde ifade etmişti: *“Yurtta sulh cihanda sulh için çalışıyoruz”*.

1920’li ve 1930’lu yıllar boyunca Türkiye’nin temel kaygısı, güvenliğini sağlamaktı ve sorunlarını barışçı yollardan uluslararası toplumun saygın bir üyesi olarak çözmektir. Türkiye bu güvenlik ve barış ortamı içerisinde de, hızlıca kalkınmak amacındaydı. Cumhuriyetin ilanından 1938’e kadar Atatürk’ün TBMM açış konuşmalarında, bunu hemen her yıl görmek mümkündür. Nitekim, söz konusu dönem boyunca Türkiye, hem güvenliğini sağlamak, hem de sorunlarını barışçı yollardan çözen saygın ve güvenilir bir ülke olmak için çok yönlü bir dış politika izledi. Bu politikaları izlerken temel ilkesi dürüstlük ve açıklıktı. Söz konusu çok yönlü politikaların üç ayak üzerine oturduğunu söylemek gerekir:

■ Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler kurmak (1925 dostluk antlaşması)

⁸ Hasan Rıza Soyak, *Atatürk’ten Hatıralar*, YKY, İstanbul, 2004, s. 464.

⁹ Hakkı Uyar, “CHP’nin Avrupa’nın Radikal ve Demokrat Partileri ile İlişkileri (1926-1935)”, *Mete Tunçay’a Armağan*, Derleyen: Mehmet Ö. Alkan, Tanıl Bora, Murat Koraltürk, İletişim Yayınları., İstanbul, 2007, ss. 707-724.

- Batı ülkeleriyle iyi ilişkiler kurmak (Milletler Cemiyeti'ne giriş 1932, Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve Hatay sorununun çözülüşü)
- Bölge ülkeleriyle iyi ilişkiler kurmak (Balkan Antantı 1934, Sadabat Paketi 1937)

1920'li yıllarda Türkiye, Batı ile olan sorunlu ilişkilerini düzeltmek niyetinde idi. 1925'te Sovyetler Birliği ile dostluk anlaşması imzalandı; ki, iki ülke arasında iyi ilişkiler daha Kurtuluş Savaşı yıllarında başlamıştı. Bunun nedenleri arasında, ortak düşmana karşı işbirliği önde geliyordu.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu antlaşması olan Lozan, Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan yüzlerce yıllık pek çok sorununu çözmekle birlikte, bazı sorunların Cumhuriyet dönemine kalması kaçınılmaz olmuştu. Lozan'dan arta kalan sorunlar olarak Musul, Hatay ve Boğazlar Sorunu'nu saymak gerekir. Bunlardan Musul hariç, diğerleri Türkiye'nin lehine çözümlendi.

Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönem, ünlü tarihçi E. Hobsbawm tarafından felaket çağı (katastrof çağı) olarak adlandırılmaktadır. Dünya, hızla savaşa doğru gitmekteydi. Revizyonist güçlerle anti-revizyonist güçlerin mücadelesinde Türkiye, mevcut statükonun korunmasından yana tavır sergiledi. Gerginleşen ortam, Türkiye'nin bölge ülkeleriyle iyi ilişkiler kurmasını hızlandırdı. Batı ve Sovyetlerle iyi ilişkilere ek olarak Türkiye, Batı ve Doğu-Güney sınırlarını güvence altına almak için komşularıyla ittifak çabalarına yöneldi. Bu konuda öncülük yaparak, önce Batı komşularını örgütledi. Bu bağlamda Balkan Antantı (1934) kuruldu (Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya). Türkiye, Doğu sınırlarını da Sadabat Paketi ile (1937) güvenceye aldı (Türkiye, İran, Irak ve Afganistan). Türkiye bu iki ittifakla hem Batı, hem de Doğu sınırlarını güvence altına almak istedi. Böylece etrafında bir güvenlik ağı ve barış ortamı yaratmak amacındaydı.

1938 yılında CHP'nin yayınladığı "On Beşinci Yıl Kitabı"nda ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki CHP katalogunda yer alan bir raporda, "*Eski idarelerin affolunmaz hataları yüzünden Türk milletinin düçar olduğu felaketlerin sonuncusu olan Hatay işinin de hallinden sonra hiçbir devletle hiçbir ihtilâfımız kalmamış olacaktır*" denilmektedir. Bu ifade, geçmiş hükümetlere yönelik bir eleştiri niteliği taşıdığı gibi, Türkiye'nin çözülmesi beklenen tek sorununun Hatay Sorunu olduğunu göstermektedir¹⁰.

F-Devlet Başkanı'nın parlamentoyu tek taraflı feshedebilmesi meselesi

Devrimin en yoğun olarak yaşandığı dönemde 1924 yılı bahar aylarında TBMM'deki anayasa tartışmaları parlamentonun demokratik havasını yansıtmaktadır. Cumhurbaşkanının hükümetin isteği ile parlamentoyu

¹⁰ Hakkı Uyar, "Resmi Belgelerinin Işığında Atatürk Dönemi Dış Politikası (1923-1938)", *Yakın Türkiye Tarihinden Sayfalar, Sina Akşin'e Armağan*, Hazırlayan Mehmet Ö. Alkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

feshedebileceğine dair madde büyük tartışmalara yol açtı:

Madde 25: Meclis kendiliğinden intihabatın tecdidine karar verebileceği gibi, Reisicumhur da hükümetin mütalaasını aldıktan sonra esbab-ı mucibesini Meclise ve millete bildirmek şartıyla buna karar verebilir.

Reşat Bey: Arkadaşlar, bendeniz arzuyu, heyecanı ve şahsi kanaatimi şu suretle hülasa edeceğim. Maruzatım uzundur. Fakat bazıları mütehassıs oluyorlar. Müteessir oluyorlar. Kanaat-ı katiyem şudur ki farzı mahal olarak Allah Reisicumhur olsa, kati arz ediyorum, kestiriyorum (Haşa sesleri) Haşa... melaike-i kiram heyeti vekile olsa fesih selahiyetini verecek yoktur. (alkışlar).

Mahmut Esat Bey: (...) Efendiler, en mutlak meşrutiyetlerde bile Kral, hükümdar tacıdar behemhal bir ayan meclisinin reyini almak mecburiyetindedir. Nerede kaldı ki biz; cumhuriyetimizin en asri bir şekilde olduğunu iddia ediyoruz. Ve “ Bilakaydü şart hâkimiyet, millete aittir.” diyoruz. Ve sonra bu kadar büyük bir kuvvet içinde intihap ettiği Reisicumhur yine içinden intihap ettiği kabinenin reyini alarak feshedebilmektedir.

Rica ederim. Bundan büyük darbe, bütün Teşkilatı Esasiye, bütün hukuku Esasiye tarihi içinde ne vakit irtikap etmiştir? (Bravo sesleri)

Efendiler, iyi bir hükümet gelir, iyi bir reisicumhurumuz vardır. Bunlara riayet eder. Doğrudur. Fakat mesele bir reisicumhur meselesi değildir. Bütün bir Türk mukadderatı meselesidir. (Bravo sesleri).

1924 yılında kurtarıcı ve kurucu öndere gösterilen bu direnç, bugünün TBMM'sinde gösterilebilir mi? O dönemde II. Abdülhamit ve Vahdettin'in parlamentoyu feshetme yetkisinin geçmişte yol açtığı sorunlardan yola çıkarak milletvekilleri bu yetkiyi cumhurbaşkanına vermek istemediler. Bu yetkiyi vermeye karşı çıkan Mahmut Esat Bozkurt ve Şükrü Saracoğlu, Çankaya'ya davet edildiler. Atatürk'ü ikna ederek Meclis'e döndüler. Cumhurbaşkanına Meclis'i feshetme yetkisi verilmedi. Üstelik bu tarihten 6 ay sonra Mahmut Esat Bozkurt, Adalet Bakanı oldu. Günümüz Türkiye'sinde böyle bir şey mümkün müdür? İktidara mensup milletvekili böyle bir tavır sergilediğinde bırakın bakan olmayı, bir sonraki seçimde tekrar milletvekili olabilir mi? Üstelik hain, dış mihrak vb. ilan edilmeden kalabilir mi?

G-Kaynakça

Atay, Falih Rifki, *Zeytin Dağı*, MEB Yayınları, İstanbul, 1989.

Deringil, Selim, *Denge Oyunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014.

Kabasakal, Mehmet, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)*, Tekin Yayınları, İstanbul, 1991.

Karakaş, Nuri, *Türk-Amerikan Siyasi İlişkileri (1939-1952)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları., Ankara, 2013.

Soyak, Hasan Rıza, *Atatürk'ten Hatıralar*, YKY, İstanbul, 2004.

- Uyar, Hakkı, "CHP'nin Avrupa'nın Radikal ve Demokrat Partileri ile İlişkileri (1926-1935)", *Mete Tunçay'a Armağan*, Derleyen: Mehmet Ö. Alkan, Tanıl Bora, Murat Koraltürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 707-724.
-, "Erken Cumhuriyet Döneminde Balkan Savaşları Algısı", *The Centenary of the Balkan Wars (1912-1913): Contested Stances*, METU Department of International Relations, Ankara-Turkey, 23-24 May 2013.
-, "Resmi Belgelerinin Işığında Atatürk Dönemi Dış Politikası (1923-1938)", *Yakın Türkiye Tarihinden Sayfalar, Sina Akşin'e Armağan*, Hazırlayan: Mehmet Ö. Alkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.
-, "Sol Milliyetçi" Bir Türk Aydını: *Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943)*, Büke Yayınları, İstanbul, Kasım 2000.
-, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayınları., İstanbul, 2012.
-, *Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Bir Örnek: Vatan Cephesi*, Boyut Yayınlar, İstanbul, 2012.